

RZECZPOSPOLITA POLSKA
Rzecznik Praw Obywatelskich

Warszawa, dnia 18 sierpnia 2009 r.

RPO-627137-VI-09/ST

Sąd Najwyższy

00-090 Warszawa Tel. centr. 0-22 551 77 00
Al. Solidarności 77 Fax 0-22 827 64 53

Izba Cywilna

Wniosek

Rzecznika Praw Obywatelskich

Na podstawie art. 16 ust. 2 pkt 4 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz. U. z 2001 r. Nr 14, poz. 147 ze zm.) oraz art. 60 § 2 ustawy z dnia 23 listopada 2002 r. o Sądzie Najwyższym (Dz. U. Nr 240, poz. 2052 ze zm.) w związku z ujawnionymi rozbieżnościami w orzecznictwie sądowym

wnoszę o

rozstrzygnięcie następującego zagadnienia prawnego :

Czy likwidator spółki z ograniczoną odpowiedzialnością ponosi odpowiedzialność na podstawie art. 299 ustawy z dnia 15 września 2000 r. - Kodeks spółek handlowych (Dz. U. Nr 94, poz. 1037 ze zm.) ?

Uzasadnienie

W orzecznictwie Sądu Najwyższego pojawiły się rozbieżności dotyczące tego, czy likwidator spółki z ograniczoną odpowiedzialnością ponosi odpowiedzialność cywilnoprawną na podstawie art. 299 k. s. h. Stosownie do treści art. 299 § 1 k. s. h., jeżeli egzekucja przeciwko spółce okaże się bezskuteczna, członkowie zarządu odpowiadają solidarnie za jej zobowiązania. Członek zarządu może uwolnić się od tej odpowiedzialności, jeżeli wykaże, że we właściwym czasie zgłoszono wniosek o ogłoszenie upadłości lub wszczęto postępowanie układowe, albo że niezgłoszenie wniosku o ogłoszenie upadłości oraz niewszczęcie postępowania układowego nastąpiło nie z jego winy, albo że pomimo niezgłoszenia wniosku o ogłoszenie upadłości oraz niewszczęcia postępowania układowego wierzyciel nie poniósł szkody (art. 299 § 2 k. s. h.). Natomiast przepisy art. 299 § 1 i 2 k. s. h. nie naruszają przepisów ustanawiających dalej idącą odpowiedzialność członków zarządu (art. 299 § 3 k. s. h.).

Gramatyczne brzmienie art. 299 k. s. h. wskazuje, iż w sytuacji, gdy egzekucja przeciwko spółce z ograniczoną odpowiedzialnością okaże się bezskuteczna, wówczas za jej zobowiązania solidarnie odpowiadają członkowie zarządu. Art. 299 k. s. h. nie wymienia więc wśród podmiotów ponoszących odpowiedzialność za dług spółki jej likwidatorów. Jednakże z art. 280 k. s. h. wynika, że do likwidatorów stosuje się przepisy dotyczące członków zarządu, chyba że przepisy niniejszego rozdziału (a więc rozdziału dotyczącego rozwiązania i likwidacji spółki) stanowią inaczej. Uzasadniałoby to więc tezę, iż w rezultacie odesłanie zawarte w art. 280 k. s. h. obejmuje także art. 299 k. s. h.

Na tle wskazanych przepisów w uchwale z dnia 28 lutego 2008 r. (sygn. akt III CZP 143/07, OSP z 2009 r., z. 6, poz. 69) Sąd Najwyższy rozstrzygnął, że odpowiedzialność związaną z bezskutecznością egzekucji określonego zobowiązania wobec spółki z ograniczoną odpowiedzialnością ponoszą na podstawie art. 299 k. s. h. osoby będące członkami jej zarządu lub likwidatorami w czasie istnienia tego zobowiązania. Uzasadniając swoje stanowisko Sąd Najwyższy wskazał, iż funkcja i charakter odpowiedzialności określonej art. 299 k. s. h. przemawiają za jej ponoszeniem nie tylko przez członków zarządu spółki, lecz również przez likwidatorów. Zdaniem Sądu Najwyższego, likwidatorzy, którymi co do zasady pozostają członkowie zarządu, reprezentują spółkę w likwidacji i chociaż ich zadanie ogranicza się do czynności likwidacyjnych, to nie można wykluczyć zaistnienia w okresie likwidacji okoliczności uzasadniających ogłoszenie upadłości spółki. W takiej sytuacji to na likwidatorach ciąży obowiązek złożenia we właściwym terminie wniosku o ogłoszenie upadłości spółki. Stąd też byłoby niezrozumiałe, dlaczego niedopełnienie tego obowiązku, skutkujące bezskutecznością egzekucji wierzytelności przeciwko spółce, nie miałyby podlegać sankcji w postaci odpowiedzialności likwidatorów za szkodę wynikłą z bezskuteczności tej egzekucji.

We wskazanej uchwale z dnia 28 lutego 2008 r. (sygn. akt III CZP 143/07) Sąd Najwyższy zdystansował się też wobec poglądów Sądu Najwyższego zawartych w wyroku z dnia 9 czerwca 2006 r. (sygn. akt IV CK 415/05) oraz w wyroku z dnia 6 lipca 2007 r. (sygn. akt III CSK 2/07).

W wymienionym powyżej wyroku z dnia 9 czerwca 2006 r. (sygn. akt IV CK 415/05) Sąd Najwyższy uznał, że treść art. 280 k. s. h. nie stanowi uzasadnienia dla

stwierdzenia, że likwidatorzy, podobnie jak członkowie zarządu, ponoszą odpowiedzialność na podstawie art. 299 k. s. h. Uzasadniając swoje stanowisko Sąd Najwyższy poprzez odwołanie się do literatury wskazał, iż stosowanie przepisów o członkach zarządu do likwidatorów ma jedynie charakter odpowiedni. Ponadto art. 299 k. s. h. reguluje „(...) w sposób szczególny odpowiedzialność członków zarządu za zobowiązania spółki, wobec jej wierzycieli. Jest to odpowiedzialność o charakterze subsydiarnym, uzupełniająca odpowiedzialność samej spółki. Kwestii tych nie można pominąć przy ocenie, czy art. 299 k. s. h. może znaleźć zastosowanie także do odpowiedzialności likwidatorów, których status i pełniona funkcja jest inna niż członków zarządu spółki. Należy mieć również na uwadze, że w Kodeksie spółek handlowych zostały zamieszczone przepisy szczególne regulujące wprost odpowiedzialność likwidatorów i członków zarządu na tych samych zasadach. W art. 293 § 1 k. s. h. przewidziano przykładowo odpowiedzialność odszkodowawczą członków zarządu, rady nadzorczej komisji rewizyjnej i likwidatorów wobec spółki za szkodę wyrządzoną działaniem lub zaniechaniem sprzecznym z prawem lub postanowieniami umowy spółki. (...) w przypadkach, w których ustawodawca dostrzegął podstawy do zrównania zasad odpowiedzialności członków zarządu i likwidatorów, uwzględnił to w przepisach regulujących tę odpowiedzialność. Fakt zaś, że nie uczynił podobnie w przypadku art. 299 k. s. h. przemawia za oceną, że nie było jego zamiarem wprowadzenie odpowiedzialności likwidatorów za zobowiązania spółki na takich samych zasadach, jak dla członków zarządu i jest to regulacja szczególna odnosząca się wyłącznie do członków zarządu.”

Przytoczona powyżej argumentacja została podzielona w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 6 lipca 2007 r. (sygn. akt III CSK 2/07).

W świetle powołanego orzecznictwa ujawniona w nim rozbieżność dotyczy tego, czy likwidator spółki z ograniczoną odpowiedzialnością ponosi odpowiedzialność na podstawie art. 299 k. s. h. analogicznie, tak jak członek zarządu spółki.

Przewidziana art. 299 k. s. h. szeroka odpowiedzialność członków zarządu spółki, na co zwraca się uwagę w literaturze (por. A. Kidyba, „Komentarz bieżący do art. 299 k. s. h.”, LEX/E1. 2009) „(...) związana jest z sytuacją, gdy wierzyciele nie mogą zaspokoić się z majątku spółki. W takiej sytuacji wierzyciele byłiby na straconej pozycji, gdyż skoro nie ma majątku, z którego mogliby wyegzekwować swoje roszczenia, to nie ma mechanizmu ich zaspokojenia lub zabezpieczenia. Przeciwdziała temu art. 299 k. s. h., który przewiduje szczególną odpowiedzialność członków zarządu, będącą odpowiedzialnością za zobowiązania wobec wierzycieli. Odpowiedzialność członków zarządu jest odpowiedzialnością ustawową i wynika bezpośrednio z art. 299 k. s. h. Jest to odpowiedzialność subsydiarna, gdyż uzupełnia ona odpowiedzialność spółki w ten sposób, że gdy egzekucja przeciwko spółce okaże się bezskuteczna, dopiero wówczas można sięgnąć do majątku członków zarządu. Posiłkowy charakter odpowiedzialności oznacza też, że nie można zaspokoić się z majątku członków zarządu, jeżeli nie wykorzystano drogi sięgnięcia do majątku spółki i egzekucja w rzeczywistości nie była bezskuteczna.” Cytowany autor opowiedział się również za tym, iż owe subsydiarne zasady odpowiedzialności za zobowiązania spółki stosuje się również do jej likwidatorów.

Zwrócić w tym miejscu trzeba uwagę, że w uchwale z dnia 7 listopada 2008 r. (sygn. akt III CZP 72/08, OSNC z 2009 r., Nr 2, poz. 20) Sąd Najwyższy uznał, że określona art. 299 k. s. h. odpowiedzialność członków zarządu spółki ma charakter odszkodowawczy. W uzasadnieniu tej uchwały Sąd Najwyższy stwierdził, że „(...) za trafne należy uznać stanowisko, zgodnie z którym członkowie zarządu ponoszą na podstawie art. 299 k. s. h. odpowiedzialność deliktową za szkodę w wysokości niewyegzekwowanej od spółki wierzytelności, z ewentualnymi należnościami ubocznymi, spowodowaną bezprawnym, zawinionym niezgłoszeniem przez członków zarządu wniosku o ogłoszenie upadłości spółki. Zaniechanie to może też stanowić występki (art. 586 k. s. h.). Zasadniczym argumentem na rzecz odszkodowawczego charakteru omawianej odpowiedzialności jest przewidziana w art. 299 k. s. h., w ślad za art. 298 i art. 128 Prawa o spółkach z ograniczoną odpowiedzialnością, możliwość uwolnienia się od tej odpowiedzialności przez wykazanie braku szkody. Jeżeli od przewidzianej w art. 299 k. s. h. odpowiedzialności można uwolnić się przez wykazanie braku szkody, to odpowiedzialność ta musi być uznana za odpowiedzialność odszkodowawczą.”

Owa odpowiedzialność odszkodowawcza pomyślana została jako sankcja w stosunku do członków zarządu za niezłożenie we właściwym terminie wniosku o ogłoszenie upadłości, a więc w efekcie kierowanie sprawami spółki w sposób, który finalnie doprowadził do bezskuteczności egzekucji wierzytelności przeciw spółce (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 lutego 2003 r., sygn. akt IV CKN 1779/00; OSNC z 2004 r., Nr 5, poz. 76; uchwała z dnia 28 lutego 2008 r., sygn. akt III CZP 143/07,

OSP z 2009 r., z. 6, poz. 69; uchwała z dnia 7 listopada 2008 r., sygn. akt III CZP 72/08, OSNC z 2009 r., Nr 2, poz. 20).

W ocenie Rzecznika Praw Obywatelskich brzmienie art. 280 k. s. h. wskazuje, iż likwidator spółki z ograniczoną odpowiedzialnością powinien ponosić odpowiedzialność odszkodowawczą na podstawie art. 299 k. s. h. Art. 280 k. s. h. nakazuje bowiem stosowanie do likwidatorów przepisów dotyczących członków zarządu, chyba że przepisy rozdziału 6 regulujące rozwiązanie i likwidację spółki stanowią inaczej. Żaden przepis tego rozdziału nie wyłącza jednak stosowania art. 299 k. s. h. do likwidatorów. W związku z tym sama treść art. 280 k. s. h. nie daje podstaw do wyłączenia likwidatorów z kręgu podmiotów, których dotyczy odpowiedzialność określona art. 299 k. s. h.

Pewnych argumentów za przyjęciem w tym zakresie poglądu odmiennego dostarczył sam ustawodawca. W szczególności z art. 293 § 1 k. s. h. wynika, że członek zarządu, rady nadzorczej, komisji rewizyjnej oraz likwidator odpowiada wobec spółki za szkodę wyrządzoną działaniem lub zaniechaniem sprzecznym z prawem lub postanowieniami umowy spółki, chyba że nie ponosi winy. Można w związku z tym bronić poglądu, że ustawodawca wyraźnie, a nie jedynie poprzez odesłanie zawarte w art. 280 k. s. h., określił zakres odpowiedzialności cywilnoprawnej likwidatorów i ograniczył ją (przynajmniej na gruncie k. s. h.) do przypadków wymienionych w art. 293 § 1 k. s. h. Jak wskazuje W. Wyrzykowski (glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 28 lutego 2008 r., sygn. akt III CZP 143/07, OSP z 2008 r., z. 6, poz. 69) „(...) przepis art. 299 § 1 k. s. h. stanowi jedynie o członkach zarządu. Nie wymienia, jak to czyni np. przepis art. 293 k. s. h., również likwidatorów. Tym samym, stosując

wykładnię literalną, należy uznać, że przepis ten dotyczy jedynie członków zarządu. Podobne wnioski interpretacyjne wynikają ze stosowania wykładni systemowej. Porównanie przepisu art. 299 do innych przepisów znajdujących się w tym samym rozdziale prowadzi do wniosku, że tam, gdzie ustawodawca chciał nałożyć odpowiedzialność również na likwidatorów spółki, uczynił to, wskazując ich bezpośrednio. Przykładem tego jest przepis art. 293 k. s. h., który, jak już wspomniano, posługuje się odrębnie zarówno pojęciem «członkowie zarządu», jak i pojęciem «likwidatorzy». Podobnie czyni to art. 586 k. s. h. Nałożenie na likwidatorów odpowiedzialności karnej w przypadku niezgłoszenia wniosku o ogłoszenie upadłości spółki pomimo powstania ku temu warunków nie może być jednakże podstawą twierdzenia, że likwidatorów dotyczy odpowiedzialność cywilna z przepisów art. 299 k. s. h."

Koncepcja wykładni przepisów prawa w interesującym zakresie, w efekcie której likwidatorzy nie ponosiliby odpowiedzialności odszkodowawczej na podstawie art. 299 k. s. h. prowadzi jednak do powstania wątpliwości natury konstytucyjnej. Otóż co do zasady likwidatorami są członkowie zarządu, chyba że umowa spółki lub uchwała wspólników stanowi inaczej (art. 276 § 1 k. s. h.), zaś obowiązek zgłoszenia wniosku o ogłoszenie upadłości spółki obciąża nie tylko członków zarządu, lecz również likwidatorów, co wynika z treści art. 20 ust. 2 pkt 2 ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. - Prawo upadłościowe i naprawcze (Dz. U. Nr 60, poz. 535 ze zm.). Obowiązek ów znajduje potwierdzenie w art. 586 k. s. h. stanowiącym, iż kto, będąc członkiem zarządu spółki albo likwidatorem, nie zgłasza wniosku o upadłość spółki handlowej, pomimo

powstania warunków uzasadniających według przepisów upadłość spółki - podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.

Jak zaś już zostało wskazane powyżej, art. 299 k. s. h. ma chronić wierzycieli w sytuacji, gdy ci w wyniku bezskuteczności egzekucji, nie są w stanie zaspokoić się z majątku spółki. Przy czym odpowiedzialność z tego tytułu powstaje po stronie osób zarządzających wówczas, gdy osoby te nie złożyły we właściwym czasie wniosku o ogłoszenie upadłości i w ten sposób doprowadziły do bezskuteczności egzekucji. Mogą one jednak uwolnić się od odpowiedzialności, jeśli wykażą, iż niezgłoszenie wniosku o ogłoszenie upadłości nastąpiło nie z ich winy. Niewątpliwie więc, rozwiązanie zawarte w art. 299 k. s. h. służy na poziomie ustawowym realizacji konstytucyjnej zasady ochrony praw majątkowych (art. 64 ust. 1 i 2 Konstytucji RP), w tym przypadku praw majątkowych wierzycieli spółki. Prawa te zgodnie z art. 64 ust. 2 Konstytucji RP nawiązującym do ogólnej zasady równości wobec prawa (art. 32 Konstytucji RP) i konkretyzującym tę zasadę na potrzeby ochrony praw majątkowych, podlegają równej dla wszystkich ochronie prawnej.

W ocenie Rzecznika Praw Obywatelskich dokonując wykładni przepisów obowiązujących w omawianym zakresie nie można więc również pomijać tych wskazanych powyżej konstytucyjnych uwarunkowań. Jeśli bowiem jedna z dopuszczalnych i proponowanych wykładni prowadzi wprost do kolizji z normami rangi konstytucyjnej, należy opowiedzieć się za takim kierunkiem wykładni przepisów prawa, który chroni Konstytucję. Myśl ta znajduje wsparcie w treści art. 8 ust. 2 Konstytucji RP, zgodnie z którą przepisy Konstytucji stosuje się bezpośrednio, chyba że Konstytucja stanowi inaczej.

Analizując objętą niniejszym wnioskiem materię z punktu widzenia konstytucyjnej zasady równej ochrony praw majątkowych trzeba wskazać, iż w świetle ustabilizowanego orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego (m. in. wyrok z dnia 5 listopada 1997 r., sygn. akt K 22/97, OTK z 1997 r., Nr 3-4, poz. 41; wyrok z dnia 22 grudnia 1997 r., sygn. akt K 2/97, OTK z 1997 r., Nr 5-6, poz. 72; wyrok z dnia 6 maja 1998 r., sygn. akt K 37/97, OTK z 1998 r., Nr 3, poz. 33) z zasady równości wynika nakaz jednakowego traktowania podmiotów prawa w obrębie określonej kategorii. Wszystkie podmioty prawa charakteryzujące się w równym stopniu daną cechą relewantną powinny być traktowane równo, bez zróżnicowań zarówno dyskryminujących, jak i faworyzujących. Oceniając daną regulację prawną z punktu widzenia zasady równości należy przede wszystkim więc ustalić wspólną cechę istotną uzasadniającą równe traktowanie podmiotów prawa, biorąc pod uwagę treść i cel danej regulacji prawnej. Otóż art. 299 k. s. h. ma chronić wierzycieli w przypadku, gdy w wyniku bezskuteczności egzekucji nie są oni w stanie zaspokoić się z majątku spółki. Przy czym stan owej bezskuteczności egzekucji jest wynikiem zaniedbań ze strony osób zarządzających polegających na niezgłoszeniu we właściwym czasie wniosku o ogłoszenie upadłości spółki. A skoro tak to cechami relewantnymi w tym zakresie są : status wierzyciela spółki w powiązaniu z bezskutecznością egzekucji wywołaną zaniedbaniami osób zarządzających spółką. Wymienionymi cechami istotnymi charakteryzują się nie tylko wierzyciele, którzy w wyniku zaniedbań członków zarządu spółki nie są w stanie zaspokoić się z majątku spółki, lecz także ci wierzyciele, którzy nie są w stanie uzyskać takiego zaspokojenia w wyniku zaniedbań leżących po stronie likwidatorów.

Dlatego - zdaniem Rzecznika Praw Obywatelskich - przyjęcie poglądu, że likwidator spółki nie ponosi odpowiedzialności na podstawie art. 299 k. s. h. prowadziłoby wprost do pytania o zgodność art. 299 § 1 k. s. h. z art. 64 ust. 2 Konstytucji RP. Niebezpieczeństwa takiego nie rodzi natomiast opowiedzenie się za tą linią orzecniczą, według której odpowiedzialność przewidziana w art. 299 k. s. h. obejmuje także likwidatorów spółki z ograniczoną odpowiedzialnością. Stąd też należy przyjąć, że odesłanie zawarte w art. 280 k. s. h. obejmuje także art. 299 k. s. h.

W związku z ujawnionymi rozbieżnościami konieczne jest zaś ich rozstrzygnięcie przez poszerzony skład Sądu Najwyższego, dlatego też wnoszę jak na wstępie.

W załączeniu odpisy wniosku.

Z upoważnienia
Rzecznika Praw Obywatelskich

Stanisław Trociuk
Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich